

Kulturno, umetniško in estetsko izobraževanje iz plesa v kurikulumu osnovnošolskega in glasbenega izobraževanja v Sloveniji

Cultural, Artistic and Aesthetic Education of Dance in the Curriculum of Elementary and Musical Education in Slovenia

Martina Svetina, Akademija za ples *Alma Mater Europaea*

1 UVOD

Ples se prevečkrat tretira zgolj kot zabava ali samo fizična aktivnost zato snovalci učnih načrtov za osnovno izobraževanje v njem ne prepoznajo večje izobraževalne vrednosti. Strokovna literatura s področja plesa v izobraževanju navaja (McFee, 2004; Smith-Autard, 2002; Carr, 1999; Best, 1992), da ples ima izobraževalno vrednost, zato se ga lahko umesti v kurikulum osnovnega izobraževanja. Nekateri strokovnjaki, kot je Graham McFee (2004) gredo celo dlje in menijo, da bi se na primarnem izobraževalnem nivoju moralo poučevati tudi ples kot umetnost. Tako kot pri drugih učnih predmetih je tudi za poučevanje plesa kot umetnosti pomembna objektivnost, ki se kaže skozi jasno zastavljene učne cilje, objektivna merila ocenjevanja ter primerne učne vsebine, ki bi naj vključevale kot navaja Smith-Autardova (2002) nastopanje, ustvarjanje in analizo gledanih plesov. Tako lahko v učencih razvijamo umetniško apreciacijo, ki jim bo pozneje v življenju omogočila, da tudi kot odrasli ljudje v umetniškem delu uživajo in v njem prepoznajo njegove kvalitete.

1.1 NAMEN IN CILJI

V prispevku smo želeli spoznati področje urejenosti plesa kot umetnosti v kurikulumu osnovnošolskega izobraževanja v Republiki Sloveniji. Naš namen je bil odkriti in izpostaviti probleme, ki bi jih v prihodnosti zaradi boljše urejenosti plesnega področja v izobraževanju bilo potrebno podrobneje raziskati. Cilj naloge je bil ugotoviti ali je slovenskim učencem na osnovnošolski stopnji izobraževanja omogočeno učenje plesa kot umetnosti, ki skozi nastopanje, ustvarjanje in gledanje plesa razvijajo umetniško apreciacijo. Pri tem sta nas vodili

dve raziskovalni vprašanji: katere plesne vsebine se poučujejo v osnovnem in glasbenem šolstvu in katere učne cilje se pri tem uresničuje.

2 METODE

Uporabili smo kvalitativni metodološki pristop, kjer z deskriptivno metodo razpravljamo o problematiki plesa kot umetnosti v kurikulumu osnovnošolskega izobraževanja v Sloveniji. Podatke smo zbirali s pomočjo tuje in domače strokovne literature. Pregledali smo kurikulum športne vzgoje, umetnosti in plesa za osnovne šole ter kurikulum baleta v glasbenem izobraževanju. Pri raziskovanju so nas vodile plesne vsebine kurikulumov in učni cilji. Na podlagi ugotovitev smo sprejeli zaključke.

3 REZULTATI

V prispevku ugotavljamo, da je ples v slovenskem osnovnošolskem kurikulumu del obveznega neumetnostnega predmeta – športne vzgoje, kjer se plesa ne poučuje kot umetnost. Ples kot del umetnostnega predmeta se v osnovnih šolah poučuje znotraj neobveznega izbirnega predmeta, ki si ga učenci lahko izberejo, v kolikor se na šolah predmet sploh izvaja. Predmetu je namenjeno zelo majhno število ur, ki ne omogočajo razvoja umetniške apreciacije. Učenci osnovnih šol tako nimajo možnosti se učiti plesa kot umetnosti, s tem pa tudi ne razvijajo umetniške apreciacije do te zvrsti. Učenje plesa kot umetnosti je v Sloveniji omogočeno le tistim otrokom, ki izkažejo za to lasten interes, in ki uspešno opravijo preizkus plesnih sposobnosti za vpis v glasbene šole. S tem je večina slovenskih otrok prikrajšana za učenje in doživljanje plesa kot umetnosti.

4 RAZPRAVA

4.1 IZOBRAŽEVALNA RAVEN PLESA

4.1.1 Umetnostno-izobraževalna raven plesa

Izobraževalna raven plesa kot umetnosti temelji na objektivnih principih učenja in poučevanja. Ples ima izobraževalno vrednost, če se učenci seznanjajo z njegovimi konvencijami, zgodovino, besednjakom, umetniškimi deli in plesno tehniko (Smith-Autard, 2002; McFee, 2004). Tako posameznik v procesu šolanja dobi širino znanja, pozneje pa samostojno gradi svoje znanje, kakor sam želi. Tudi, če se ples uči znotraj športne vzgoje, je potrebno poiskati njegovo izobraževalno raven, saj se ga le tako lahko umesti v kurikulum. Učenje tehnike in spoznavanje profesionalnih plesnih del sta ključna koncepta plesa v izobraževanju brez katerih ni učenja plesa na nobeni stopnji, saj brez njiju nimamo ničesar, čemur pravimo ples (McFee, 2004).

Najpomembnejši aspekt umetniškega izobraževanja je v tem, da si učenci pridobijo razumevanje o profesionalnih plesnih delih. Za razumevanje umetniških del in plesne umetnosti je to ključni cilj, saj le takšno razumevanje vodi v nadaljnjo lastno raziskovanje tega področja, lastno zanimanje za plesna umetniška dela, ko udeleženci izobraževanja zaključijo svoje formalno šolanje. Poleg ogleda predstave, morajo učenci znati videni ples tudi opisati, ga analizirati in evalvirati. Objektivno lahko o umetniškem delu govorimo, če poznamo njegove koncepte, obliko, stil, tehniko, estetiko določene zvrsti, razumemo zgodovinski razvoj ter poznamo umetniška dela (Smith-Autard, 2002).

4.1.2 Estetsko-izobraževalna raven plesa

Pri učenju umetniških zvrsti lahko na akademskem nivoju razvijamo dober okus. Skozi učenje plesa učenci ob učenju plesnih korakov spoznavajo kaj je v posamezni plesni zvrsti lepo in kaj ne. Tudi estetika ima objektivno naturalistično utemeljena pravila (Carr 1999, str. 129). Večina ljudi, ki se na ples ne spozna, ga ocenjuje z vidika splošnega vtisa in všečnosti, kjer gre za povsem subjektivno mnenje posameznika. Ljudje, ki posamezno plesno zvrst poznajo, prepoznajo v videnem plesu njegove estetske zakonitosti in lahko plesno delo doživljajo na estetsko globljem nivoju. V tem se zrcali Bestova misel o smiselnosti učenja umetnosti, ki jo avtor vidi v tem, kaj se skozi umetnost lahko naučimo v življenju in ne samo skozi formalno izobraževanje. Da upravičimo naše mnenje in čustva o umetniškem delu, moramo podajati razloge, ki se nanašajo na objektivne značilnosti dela in ne na nerazumljive skrivnostne miselne dogodke (Best, 1992, str. xii).

Ob tem, da učenci ples občutijo in se skozi gibanje izrazijo jih je potrebno spodbujati k temu, da v plesu prepoznajo njegov simbolni pomen, da se ob tem učijo plesnega besednjaka skozi

tehniko plesa, ki je primerna za posamezno plesno zvrst ter na tak način spoznavajo koncepte in estetiko posamezne plesne zvrsti. Samo ob poznavanju konceptov znotraj plesne zvrsti, torej ob poznavanju osnovnih značilnosti baleta ali sodobnega plesa ali katere koli druge zvrsti, bodo postopno ob gledanju plesa drugih znali na objektivni način pojasniti subjektivna občutenja predstave. Estetsko doživljanje v umetnosti izobraženih posameznikov pripelje do globljega estetskega razumevanja umetniških del kot pri tistih, ki umetnosti ne poznajo in jo ocenjujejo samo na stopnji mi je všeč ali ne.

4.1.3 Kulturno-izobraževalna raven plesa

Razumevanje giba je socialno in družbeno pogojeno, saj so vsi gibi, kretnje in geste globoko zakoreninjeni v določeni družbi, česar se učimo od malih nog. Tako so tudi plesne predstave kulturno pogojene, saj je ples specifična kontekstualizirana oblika gibanja. Plesi so družbeni in kulturni produkti, ki so odvisni od konvencij in tradicij določenega časa in prostora. Pri učenju plesa spoznavamo veščine telesa, na drugi strani pa se učimo kulturnega razumevanja plesa (Adshead, 1989). Takšno razumevanje nam omogoča, da prepoznamo različne plesne zvrsti in znamo presoditi ali v plesu gre za baletne korake ali folkloro.

Smisel kulturnega izobraževanja znotraj plesa kot umetnosti vidimo v poznavanju in prepoznavanju različnih plesnih zvrsti, razumevanju njihovega nastanka ter s tem umeščenosti v kulturno-zgodovinski prostor. Učenci spoznavajo, da v posameznih kulturah obstajajo določena pravila obnašanja in družbeno estetske norme o lepoti, ki se od kulture do kulture razlikujejo. Učenci tako lažje razumejo zakaj ima umetniška plesna zvrst določeno obliko, pravila in koncepte. S tem ne samo globlje spoznavajo lastno plesno kulturo temveč razvijajo smisel in razumevanje drugih kultur.

Splošno znano je, da so teoretični predmeti v obveznem osnovnošolskem kurikulumu številčnejši kot praktični. Ker se ples umešča med praktične predmete, se ga najlažje umesti v področje športne vzgoje, kjer je glavni poudarek na razvoju gibalnih sposobnosti. Kot bomo videli v nadaljevanju se tudi v slovenskem osnovnošolskem kurikulumu ples umešča v športno vzgojo, pri čemer mu po našem mnenju odvzemajo umetnostno, estetsko in kulturno izobraževalno vrednost.

4.2 PLES V SLOVENSKEM OSNOVNOŠOLSLEM KURIKULUMU

Predmeti iz umetnostnih področij se v slovenskem osnovnošolskem kurikulumu pojavljajo v obveznih in izbirnih predmetih. Glasbena in likovna vzgoja sta ločena obvezna umetniška predmeta v vseh razredih devetletne osnovne šole (Podobnik & Plevnik, 2009, str. 3). Študija omrežja Eurydice (EACEA & Eurydice, 2009) o kulturno-umetnostni vzgoji v šolah po Evropi, ki je bila izvedena v 33 državah, je podrobneje preučila učne načrte kulturno-umetniških predmetov splošno obveznega izobraževanja na primarni in nižji sekundarni ravni v šolskem letu 2007/08. Med umetnostna področja je umestila likovno umetnost, glasbeno umetnost, igro, ples, medijsko umetnost, umetno obrt in arhitekturo. Z izjemo Danske, Irske, Islandije in Portugalske sta glasbena in likovna vzgoja v vseh državah zajetih v raziskavo obvezna predmeta. Ples je del kurikuluma v 24 državah, od tega je kar v 17 državah del obveznega neumetnostnega področja (največkrat je to športna vzgoja), v 4 državah je del obveznega umetniškega področja (Madžarska, Litva, Bolgarija in Islandija – samo na primarni ravni). V Nemčiji, na Portugalskem in Slovaškem je ples izbirni predmet (EACEA & Eurydice, 2009, str. 26).

Slovenija spada med države, kjer se plesne vsebine pojavljajo v obveznem delu neumetnostnega področja, pri športni vzgoji. V drugi in tretji triadi osnovne šole si učenci lahko izberejo ples kot enoletni izbirni predmet iz področja umetnosti v obsegu 35 pedagoških ur.

4.2.1 Ples kot del obveznega neumetnostnega predmeta

V okviru športne vzgoje se v prvo triletje med plesne vsebine uvrščajo izštevance, rajalne igre, plesne igre, preprosti ljudski plesi ter aerobika ob glasbeni spremljavi. V drugem triletju se plesne vsebine razširijo na osnove kombinacij standardnih in latinskoameriških plesov, vaje pravilnega dihanja in sproščanja, gibalno ustvarjanje na določeno temo, preproste koreografije aerobike in njihovo povezovanje ob glasbeni spremljavi, elemente joge in drugih tehnik sproščanja ter ljudske plese slovenskih pokrajin. V zadnjem triletju so med plesnimi vsebinami navedeni elementi sodobnega plesa in džeza, aerobika, osnove rokenrola, disco ples, gibalno ustvarjanje, ljudski plesi, pantomima in različne oblike sproščanja (Kovač, 2011, str. 12, 18, 25).

Menimo, da vse navedene vsebine služijo razvijanju gibalnih spretnosti in nimajo nikakršnega umetniškega vzgojnega cilja ter otrok ne seznanjajo s tem, da obstaja tudi ples kot umetnost, da poznamo tudi gledališko plesno umetnost in njena dela. Samo ljudski plesi se dotikajo kulturnega področja in s tem dela kulturne vzgoje, vendar podatek iz poročila kulturno-umetnostne vzgoje za področje Slovenije (Podobnik in Plevnik, 2009, str. 3), ki vzbuja skrb je ta, da učni načrt za športno vzgojo ne določa števila ur, ki bi bila namenjena plesnim vsebinam, saj so le te odvisne od okoliščin. Kakšnih okoliščin poročilo ne navaja. Tako učenci, tudi če plesne vsebine v okviru športne vzgoje imajo, spoznavajo in urijo gibalne spretnosti na določeno glasbo ter se skozi vadbo seznanjajo z estetskimi značilnostmi posameznih plesov. Plesa kot umetnosti v okviru športne vzgoje ne spoznavajo v nobeni obliki.

Graham McFee (2004) podpira umestitev plesa v splošno izobraževanje, tudi če je del športne vzgoje, le da ima izobraževalno vrednost, in da se ga uči kot umetnost. Ples znotraj slovenskega obveznega osnovnošolskega kurikulumu se ne poučuje kot umetnost, temveč kot šport. Ne trdimo, da takšno znanje ni izobraževalno, saj uči učence estetike športnih plesov in razvija njihove gibalne veščine. Menimo pa, da tovrstno znanje nima umetniške izobraževalne vrednosti, katero bi osnovnošolski otroci lahko spoznavali znotraj obveznega kurikulumu.

4.2.2 Ples kot izbirni predmet umetniškega področja

Plesa kot umetnosti se učenci druge triade slovenskih osnovnih šol lahko učijo v okviru izbirnega predmeta iz področja umetnosti, v katerem so zajeta naslednja področja: film, folklorna dejavnost, glasbena ustvarjalnost, gledališka dejavnost, likovna ustvarjalnost, ples ter šolske produkcije, dogodki in proslave (Breznik, 2013). Učni načrt ne predvideva poučevanja vseh področij, temveč si učenci izberejo glede na ponudbo šole posamezno umetniško področje, ki ga poučuje učitelj usposobljen za določeno področje. Domnevamo, da je učiteljev s plesnim znanjem iz umetniških področij v osnovnih šolah zelo malo ali pa jih sploh ni, zato dvomimo, da se program plesa kot umetnosti sploh izvaja. Kljub temu smo učni načrt pregledali in ugotovili, da se splošni in operativni cilji ter vsebine plesa povsem skladajo z integriranim modelom Smith-Autardove in vključujejo plesanje (usvajajo osnovne prvine plesa ter različne plesne tehnike, razvijajo svoje telo kot instrument za plesni izraz ter izgrajujejo pozitivno samopodobo), ustvarjanje (razvijajo sposobnost za individualno in skupinsko ustvarjanje, estetsko poustvarijo plesno kompozicijo na določeno temo) in analiziranje gledanega plesa (razvijajo plesno kulturo in sposobnost vrednotenja plesa) (Breznik, 2013, str. 7). Iz učnega

načrta ni bilo mogoče razbrati ali se znotraj plesnih vsebin učenci učijo določenih plesnih zvrsti ali je izbira umetniške plesne zvrsti prepuščena učiteljem, ki predmet poučujejo.

Menimo, da je učni načrt dobro zasnovan, vendar dvomimo da se v praksi izvaja, saj je v osnovnih šolah malo strokovnjakov iz plesnega področja. Prav tako smo mnenja, da učni načrt v takšni obliki ne razvija umetniške apreciacije, saj se ta gradi skozi leta in se je ne da doseči v enem šolskem letu v obsegu 35 pedagoških ur, pri tem pa razvijati tudi plesne veščine, ustvarjanje in analizo plesnih del. V učni načrt izbirnih predmetov iz umetnosti sta vključena tudi glasbena in likovna umetnost, ki že obstajata v obveznem delu kurikulumuma. Sklepamo, da osnovnošolski kurikulum sicer ponuja učencem znanja iz različnih področij umetnosti, vendar so le-ta pri tem neenakopravno pokrita.

Tudi v tretjem triletju se učenci slovenskih osnovnih šol lahko učijo plesa kot umetnosti v okviru izbirnega enoletnega predmeta ples, pod katerim učni načrt predvideva spoznavanje z eno izmed plesnih zvrsti kot so ljudski, stilni ali družabni plesi. Čeprav je ples v tem učnem načrtu jasno opredeljen kot umetnostno področje, se znotraj njega znajdejo ljudski plesi, od družabnih plesov pa valček, polka in fokstrot, ki jih predvideva že učni načrt športne vzgoje. V nasprotju z učnim načrtom umetnosti za drugo triletje, so v tem zelo jasno opredeljene plesne vsebine, ki se nanašajo na tehnično področje plesa (katere korake in plese bi naj učenci spoznali), estetski cilji in kratko spoznavanje z zgodovino nastanka plesov. Učni načrt predvideva tudi obiskovanje kulturno-umetniških institucij in pogovor s poklicnimi plesalci. Ni pa v njem poudarjeno ustvarjanje in razvijanje umetniškega okusa skozi analizo plesnih del. Menimo, da učni načrt kljub jasno zastavljenim vsebinskim ciljem razvija le tehniko plesa, poudarja gibalni in estetski razvoj učencev ter kulturno dimenzijo razumevanja in poznavanja plesa ne pa umetniške. Predlagamo, da se obstoječi učni načrt posodobi v skladu s smernicami, ki razvijajo umetniško apreciacijo, in da se vanj vnesejo vsebine, ki niso prisotne že v kurikulumu športne vzgoje.

Pravo sliko o izvedbi plesnih vsebin v okviru izbirnega predmeta v osnovni šoli bi pokazale nadaljnje raziskave, morda v obliki ankete, s pomočjo katerih bi lahko ugotovili ali se plesno področje v okviru izbirnega predmeta sploh izvaja, katere plesne zvrsti predmet v praksi pokriva in ali se s plesnimi vsebina razvija otrokova umetniška apreciacija.

Sedanje evropsko šolstvo daje prednost učenju glasbe in likovne vzgoje. Vredno bi bilo razmisliti o vnosu plesa kot umetnosti v že obstoječe obvezne kurikulume drugih predmetov,

saj menimo, da bi bil to lažji način, da se to področje umetnosti sploh znajde v obveznem kurikulumu za osnovne šole.

4.3 PLES V KURIKULUMU GLASBENIH ŠOL

4.3.1 Ples – balet v glasbenem izobraževanju

Slovenski otroci željni znanja iz plesa kot umetnosti lahko le-tega pridobivajo na glasbenih šolah. Izobraževanje plesa kot umetnosti ni dostopno vsem temveč le tistim, ki izkazujejo zanj lasten interes, in ki s telesnimi dispozicijami ustrezajo določenim kriterijem, s čimer je večina otrok prikrajšana učenja, razumevanja in spoznavanja plesa kot umetnosti in s tem razvijanja umetniške apreciacije v plesu.

Glasbene in baletne šole predstavljajo v Sloveniji vzporedno osnovnošolsko izobraževanje. Otroci od 1. razreda osnovne šole naprej se lahko vzporedno šolajo na eni izmed glasbenih šol po Sloveniji, ki izvajajo javno veljavni program plesnih pripravnic (1. triletje osnovne šole) in plesa, znotraj katerega se šolajo po programu balet ali sodobni ples (2. in 3. triletje osnovne šole). Učni program baleta se v glasbenih in baletnih šolah izvaja po dveh programih, osnovnem ter obsežnem in razširjenem. Obema so skupni splošni in večina objektivnih ciljev, ki bi jih naj učenci skozi šolanje dosegli. Ocenjujemo, da cilji pokrivajo vsa tri področja izobraževalne ravni – kulturno, estetsko in umetniško. Predvideno ni samo učenje korakov, ki je "poglavitni način učenja plesa" (Buckroyd, 2004, str.76), temveč tudi spoznavanje zgodovinskega razvoja baletne umetnosti, kritično ocenjevanje izvedbe baletnih korakov ali koreografij, sestavljanje preprostih kombinacij korakov in ustvarjanje plesa (Kuret, 2003, str. 388-389). Med operativnimi cilji pogrešamo natančneje opredeljene dejavnosti, ki bi se nanašale na ogled profesionalnih plesnih predstav, njeno analizo in pogovor s poklicnimi plesalci. Tako se lahko dogaja, da učenci kljub dolgoletnemu šolanju na baletni šoli ne poznajo vrhunskih umetniških baletnih del, kljub temu, da znajo plesati in tudi vrednotiti gledani ples vrstnikov. Poznavanje profesionalnih umetniških del omogoča učencem razumevanje konceptov, tradicij in zgodovine baleta, kar je osnova za razvoj umetniške apreciacije.

Kurikulum baleta opredeljuje cilje in vsebine, ki razvijajo otrokovo umetniško, estetsko in kulturno izobraževalno raven, kljub temu, da v njem pogrešamo natančneje določene vsebine o ogledu in pogovoru o profesionalnih predstavah. Čeprav na osnovi kurikuluma lahko trdimo, da učenje baleta v glasbenih šolah razvija otrokovo umetniško apreciacijo, pa ne vemo kako se

plesne vsebine izvajajo v praksi; ali se pri tem razvija otrokova umetniška apreciacija ali je poudarek le na tehniki plesa, ki je značilna za poučevanje v baletnih šolah. Nadaljnje raziskave bi lahko vodile v raziskovanju tega vprašanja.

5 ZAKLJUČEK

Plesa kot umetnosti se lahko naučimo le z učenjem določene plesne zvrsti, tako spoznavamo estetske, umetniške in kulturne koncepte, kar nam omogoča, da lahko ustvarjamo nove koreografije znotraj določenih zvrsti ter s pomočjo opazovanja in analiziranja gledanega plesa vrstnikov in profesionalnih umetniških del razvijamo umetniško apreciacijo. Takšno izobraževanje nam omogoča, da tudi ob zaključku formalnega izobraževanja uživamo ob umetniških delih, jih globlje doživljamo na estetskem nivoju, hkrati pa se zavedamo njihovih umetniških kvalitet in kulturne umeščenosti v določen prostor.

V Sloveniji ples kot umetnost ni del obveznega kurikulumu osnovnih šol. Obstaja kot neobvezni izbirni predmet. Nadaljnja raziskovanja bi lahko vodila v smeri ugotavljanja, kako se ta predmet izvaja v praksi, če sploh se, glede na to, da ocenjujemo, da plesnih strokovnjakov v osnovni šoli ni dosti. Učenci v osnovnih šolah tako nimajo možnosti, da spoznavajo umetniške plesne zvrsti in s tem razvijajo umetniško apreciacijo.

Slovenski otroci se lahko učijo plesa kot umetnosti na glasbenih šolah, kjer obstajajo objektivni in jasno zastavljeni učni cilji ter vsebine, ki razvijajo otrokovo umetniško, estetsko in kulturno izobraževalno raven. V kakšni meri poučevanje baleta dejansko vodi k umetniški apreciaciji, je odvisno od učiteljev in njihovega načina poučevanja zato menimo, da bi le nadaljnja raziskava lahko potrdila ali ovrgla sedanje domneve, da učitelji baleta še zmeraj najpogosteje uporabljajo delo po ukazu kot glavni stil poučevanja. S pred kratkim ustanovljeno Akademijo za ples, smer balet na Almi Mater Europaea rastejo nove generacije študentov, ki bodo lahko kvalitetno izboljšale in spreminjale plesni pouk v vsej njeni vertikali.

6 LITERATURA

1. Adshead, J. (1989). The Practice-Theory Dichotomy in Dance Education. *The Educational Forum*, Vol. 54 (1), 33-45.
2. Best, D. (1992). *The Rationality of Feeling: Understanding the Arts in Education*. London: Falmer Press.
3. Breznik, I. (2013). *Učni načrt. Program osnovna šola. Umetnost: neobvezni izbirni predmet*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_razsirjeni/Umetnost_izbirni_neobvezni.pdf. Pridobljeno 29. 8 2018 iz Program osnovne šole. Umetnost: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_razsirjeni/Umetnost_izbirni_neobvezni.pdf
4. Buckroyd, J. (2004). *Učenec plesa: Čustveni vidiki poučevanja in učenja plesa*. Ljubljana: Zavod EN-KNAP.
5. Carr, D. (1999). Further reflections on practical knowledge and dance a decade on. V G. McFee, *Dance, Education and Philosophy* (str. 123-141). Oxford: Meyer & Meyer.
6. EACEA, & Eurydice. (2009). *Kulturno-umetnostna vzgoja v šolah po Evropi*. Bruselj: Eurydice. Dostopno na: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/0e41e888-7d1b-4073-adea-502974017735/language-sl>.
7. Kovač, M. (2011). *Učni načrti. Program osnovna šola. Športna vzgoja*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_sportna_vzgoja.pdf.
8. Kuret, P. (2003). *Glasba, glasbena pripravnica, predšolska glasbena vzgoja, ples, plesna pripravnica: izobraževalni programi, predmetniki, učni načrti*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport: Zavod RS za šolstvo.
9. McFee, G. (2004). *The Concept of Dance Education*. Eastbourne: Pageantry Press.
10. Podobnik, U. & Plevnik, P. (2009). *Nacionalni opis sistema kulturno umetnostne vzgoje za Slovenijo*. Ljubljana: Eurydice.
11. Smith-Autard, J. (2002). *The Art of Dance in Education*. London: A&C Black.